

Striedavá starostlivosť ako jedna z foriem porozvodového rodinného usporiadania

PhDr. Eva Smiková, PhD., Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie

Rozvod je jednou z najväčších skúšok v živote človeka. Existuje len veľmi malé percento detí, ktoré by rozvod rodičov negatívne nezasiahol. Niektoré sa s tým vyrovnávajú lepšie, iné horšie. U niektorých detí môžu pretrvať trvalé následky, ktoré môžu ovplyvniť aj ich budúci život. Nie je však potrebné podliehať prílišnému pesimizmu a beznádeji, čo sa týka rozvodovej tematiky, pretože existujú aj účinné cesty, ako zmierniť deťom ich bolesť a obmedziť negatívny dopad rozvodu na ich psychiku.

Reakcie detí sa rôznia podľa:

- veku dieťaťa,
- pohlavia dieťaťa,
- pohlavia rodiča, ktorý odišiel,
- osobnostných charakteristík dieťaťa,
- schopnosti dieťaťa prispôbovať sa zmenám,
- podľa toho, či dieťa prežívalo psychickú záťaž už pred rozvodom atď.
- **podľa porozvodového usporiadania rodinnej situácie**

Jednou z foriem styku po rozvode je voľné pokračovanie rodinného vzťahu. Časový rozsah a forma styku sa dohodnú podľa okolností, ktoré všetci rozumne uvažia a prijmú. Súd nemusí zasahovať a všetkých účastníkom odbremeniť od nepríjemností a napätia. Do tohto rámca spadá možnosť tzv. striedavej osobnej starostlivosti, ktorá je u nás „novinkou“ a pre ktorú je potrebná predovšetkým maximálna vzájomná rodičovská ústretovosť.

Dieťa pre svoj zdravý vývin potrebuje kooperatívny a láskyplný vzťah medzi svojimi rodičmi, neriešené partnerské konflikty rodičov, ktoré majú tendenciu pokračovať aj po rozchode manželov, sú pre dieťa najnebezpečnejším dôsledkom.

Striedavá osobná starostlivosť, resp. sťahovanie sa z domova matky do domova otca a naopak je jedno z možných riešení. Takéto usporiadanie porozvodovej rodinnej situácie musí byť starostlivo naplánované, zvážené z viacerých hľadísk a obaja rodičia naň musia byť dôkladne, najmä psychicky pripravení.

Nie je a nemala by byť najmodernejšou výsadou „emancipovaných rodičov“ dosiahnuť svoje a vyhrať v spore nad ex-partnerom. Takáto motivácia by sa mala stať kontraindikáciou tejto formy starostlivosti, lebo nie je v najlepšom záujme dieťaťa (Ščibrányiová, 2010).

Striedavá osobná starostlivosť o deti funguje keď:

- obaja rodičia sú presvedčení, že ten druhý je pre deti dôležitý
- keď obaja rodičia sú presvedčení, že ten druhý je tiež dobrý rodič
- rodičia žijú blízko seba
- deti si tiež prajú takúto formu starostlivosti
- rodičia majú k tejto forme starostlivosti priaznivý postoj
- jeden rodič riadne dodržiava finančné záväzky voči druhému rodičovi
- rodičia navzájom spolupracujú
- rodičia sú flexibilní
- rodičia majú slušnú úroveň komunikácie
- rodičia nezaťahujú deti do svojich problémov a konfliktov
- ak je dieťa staršie ako 3 roky, resp. je schopné odlúčenia od druhého rodiča na určitý čas

Spoločná starostlivosť môže zlyhať keď:

- Jeden rodič sa o deti nemôže primerane starať
- Jeden rodič je zjavne proti takémuto usporiadaniu
- Miesta, kde rodičia žijú po rozvode sú od seba veľmi vzdialené

- Rodičia pociťujú navzájom nepriateľstvo a nemajú snahu o jeho zmiernenie
- Rodičia používajú deti ako „rukojemníkov“ vo vzájomnom boji, ako prostriedok na zmiernenie vlastnej viny či snahu vyhnúť sa vyživovacími povinnosťami

Závažnou kontraindikáciou striedavej starostlivosti je výskyt týrania, domáceho násillia resp. požívania alkoholu a drog jedným z rodičov, príp. iné psychopatologické javy.

Pri riešení porozvodového usporiadania, na ktorom sa rodičia nedokážu dohodnúť sami, je dôležité aby inštitutúcie (súdy, advokáti, sociálna kuratela, príp. znalci) objektívne zhodnotili situáciu, nediskriminovali rodičov podľa pohlavia a navrhli porozvodové usporiadanie vypracované individuálne podľa okolností a potrieb tej ktorej rodiny. Je nevhodné tlačiť rodinu do zaužíwanej schémy (napr. stretnutia s otcom každý nepárny víkend). Cieľom by malo byť umožniť deťom udržiavať zmysluplné vzťahy s oboma rodičmi, čo môže ale aj nemusí byť formou striedavej osobnej starostlivosti.

Na to, aby sme mohli vyhodnotiť dopad tejto formy starostlivosti na deti a celý „rodinný“ systém, vyvstáva potreba dlhodobého výskumného sledovania danej problematiky v našom regionálnom kontexte. Zatiaľ môžeme čerpať len inšpiráciu v zahraničných výskumoch, či publikáciách (napr. Warshak, R.A.: Revoluce v porozvodovej péči o deti, Portál, 1996).

Čo môžu urobiť rodičia

- **Bezvýhradne deti prijímať**

Je dobré v komunikácii s deťmi hovoriť s nimi o ich pocitoch, dávať im najavo lásku a pochopenie. Povzbudzovať ich, aby s rodičom o všetkom hovorili. Nájsť si na deti čas.

- **Nepoužívať dieťa ako nástroj pomsty**

Popudzovanie dieťaťa proti jednému z rodičov je jednou z najzhubnejších praktík, ktorá sa žiaľ po rozvode objavuje najčastejšie. Je veľmi zlé, ak sa dieťa stáva nástrojom pomsty. Napätie v psychoke dieťaťa, ktoré v ňom vzbudzuje navodzovanie negatívneho postoja k jednému z rodičov, sa môže nepriaznivo odraziť na jeho ďalšom vývoji.

- **Zabrániť tomu, aby rozvodový konflikt pokračoval**

Pokračujúce nepriateľstvo rodičov vyvoláva v deťoch silné vnútorné napätie, ktoré je úrodnou pôdou pre neurotické problémy a poruchy správania. Ak rodičia pred rozvodom a po rozvode prehlasujú, že im ide predovšetkým o dobro dieťaťa, mali by na to myslieť a dokázať to. Ak konflikt rodičov trvá aj po rozvode, následky rozvodu sa neskôr premietnu do dospelosti, keď si dieťa bude hľadať vlastného partnera, keď sa bude chcieť zamilovať a keď bude vychovávať vlastné deti.

- **Zachovať pozitívny obraz druhého rodiča**

Zdravému sebedovetomiu dieťaťa veľmi prospeje, ak si môže svojich rodičov aj po rozvode vážiť. Rozvod je až na malé výnimky zlyhaním oboch partnerov, dôkazom, že manželia spolu nedokázali žiť. To však neznamená, že jeden je dobrý a ten druhý zlý.

- **Nekupovať si dieťa**

Je to neblahá praktika, ktorá sa po rozvode často objavuje. Majú k nej sklon tí rodičia, ktorí z rodiny „odišli“. Snažia sa vynahradiť dieťaťu svoju neprítomnosť a zamieňajú uspokojovanie citových potrieb za potreby materiálne.

- **Byť objektívni**

Po rozvode sú partneri prehnane citliví na výchovné počínanie toho druhého a sú náchylní vidieť nepriateľské gesto aj tam, kde nie je. Výchovný prostriedok, ktorý bežne používa jeden z rodičov, nie je dobré zazlievať tomu druhému. Je potrebné zachovať si triezvy úsudok a posudzovať veci bez emócií. Najlepšie by bolo, aby rodičia pri výchove stále spolupracovali, zvažovali, čo je pre dieťa vhodné a čo nie.

Čo by teda rodičia mali robiť?

- Rodičia by mali naďalej zachovať vedomie svojho rodičovstva, t.j. že obidvaja majú k dieťaťu určité povinnosti. Že majú k dieťaťu svoje práva, to vedia obyčajne až veľmi dobre a domáhajú si ich niekedy aj „cez mŕtvolu“. Aj po rozvode sú obaja rodičia zodpovední za riadnu výchovu dieťaťa.

- Psychické rodičovstvo sa nedá zrušiť! Môžeme zaprieť, potlačiť, nehlásiť sa k dieťaťu, ale ak sa niekto rodičom stal, nemôže len procesným aktom rozvodu minulosť odpísať a žiť ďalej tak, ako keby dieťa nebolo. Vo väčšine prípadov je pre dieťa životnou výhodou, ak „má“ po rozvode oboch rodičov.
- V záujme dieťaťa by rodičia nemali pripustiť nepriateľstvo, ktoré by dlhodobo pokračovalo. Určite to nie je jednoduché, ale ak nie je splnený tento základný predpoklad, všetky ďalšie opatrenia v prospech dieťaťa sú málo účinné.